

jezik me srbi Nataša Gliha Komac

O oznakah in označevanju

Hitim še z zadnjim pregledovanjem in usklajevanjem oznak drugega paketa gesel, ki bodo decembra objavljena v rastočem slovarju slovenskega knjižnega jezika (eSSKJ) na Franu. V okviru dela na eSSKJ sem namreč zadolžena za označevanje, kot rečemo v žargonu. Pa ne kar tako, po občutku. Pri oznakah je vedno treba izhajati iz gradiva, jih vsaj približno uskladiti znotraj besedne družine, premisliti in preveriti vse možne vidike rabe in sistema ter se na koncu vprašati, ali je opis dovolj jasen, da ga bo jezikovni uporabnik razumel in uporabljal. Upoštevati je treba tako sistem in strukturo slovenskega knjižnega jezika kot različne okoliščine rabe, ki se v času in prostoru (tudi glede na vrsto besedil ter formalnost govornih položajev) spreminjajo. Pri pripravljanju jezikovnih opisov v eSSKJ na vse gledamo s perspektive knjižnega jezika, z oznakami pa opozarjamo na pomene in rabe besed, ki se v knjižnem jeziku sicer uporabljajo, a delujejo kot stilno, slogovno sredstvo, saj odstopajo od siceršnje nevtralne rabe in delujejo zaznamovano ter tako pritegujejo pozornost, barvajo besedilo in mu dajejo poseben ton.

V življenju nas oznake spremljajo na vsakem koraku. Še več, k upoštevanju in uporabi oznak nas zavezujejo že naša višina, teža, način življenja. Da se udobno počutimo, gibljemo in opravljamo vsakdanja opravila in dolžnosti, nosimo določeno številko čevljev, konfekcije, spimo v postelji ustrezne dolžine in širine, se držimo voznih redov, uporabljamo različne programe, gradimo po načrtih, vozimo po prometnih predpisih, v skladu s tradicijo in družbenim soglasjem živimo po določenem moralnem in etičnem kodeksu. Pri tem se nam nekatere oznake zdijo kolikor toliko sprejemljive in logične, z drugimi imamo vedno težave. A smernice, kažipoti in oznake nas zgolj vodijo, izbire in prehojene poti so čisto in predvsem naše.

Zelo podobno je v jeziku. Opisi v priročnikih prinašajo temeljne smernice, interpretacija posameznih segmentov in njihova implementacija pa je stvar slehernega jezikovnega uporabnika. Pripravljavci slovarskih opisov težimo k temu, da so opisi posameznih besed kar najbolj povedni in uporabni. Da uporabniku čim bolj natančno povemo, kaj s posamezno besedo v določenem besedilnem okolju sporoča oz. mu kdo drug sporoča, da bo sporazumevanje kar najbolj učinkovito in da se bomo (spo)razumeli. Prav zato ima v t. i. splošnorazlagalnem slovarju, kot je npr. eSSKJ, vsaka beseda najprej pomensko razlago. Če beseda v opisanem pomenu kakorkoli izstopa iz nezaznamovane, nevtralne rabe, pričakovane in predvidene za knjižni jezik, je pred razlago še dodatni opis z oznako oz. kvalifikatorjem, po potrebi z daljšim kvalifikatorskim pojasnilom. Gre za informacije o zaznamovanosti besede npr. na ravni t. i. družbene zvrstnosti (npr. beseda je v tem pomenu sicer tipična, značilna npr. za pogovorni jezik, npr. bremza 'zavora', britof 'pokopališče', ali narečja, npr. bica 'babica', črnica 'borovnica'), ekspresije (npr. še vedno je prepoznan metaforični pomen besede ali z njo uporabnik izpričuje svoj odnos do nekoga/nečesa, npr. gazela 'hitro rastoče, uspešno podjetje', lajati 'glasno, zadirčno govoriti'; bučman 'v določenih dejanjih, odzivih nekoliko nepremišljen, naiven človek', leporečiti 'lepo, izbrano govoriti, navadno vsebinsko prazno'), rabe v času, npr. z oznako starinsko sta označena veznik akoravno in samostalni mišnica v pomenu 'arzenik'. Opozorjeno je tudi, če beseda oz. njen pomen prihaja v splošni jezik iz določene stroke. Tako npr. pomeni pridevnika acikličen, ki se uresničuje v obliki aciklični, prihajajo kar iz treh področij, in sicer iz športa 'ki ni iz več ponavljajočih se istovrstnih gibov', iz ekonomije 'ki je v zvezi s sorazmerno stabilnostjo, za katero niso značilna večja, redno se ponavljajoča nihanja gospodarske aktivnosti', npr. aciklične panoge, in iz kemije 'pri katerem so ogljikovi atomi razporejeni v nesklenjeni verigi', npr. aciklična oblika. Običajno je nato ponazorjena raba še besede in tipičnih skladenjskih strukturah, nanizane so najpogostejše besedne zveze, sledijo stavčni zgledi. V praksi npr. pomenski opis besede bahač izgleda takole:

1. kdor se (rad) pretirano hvali, izpostavlja s svojimi dejanji, dosežki, premoženjem
 SINONIMI: knjižno pogovorno važič
 prid. beseda + sam. beseda

Čim ima pred seboj publiko, se spremeni v velikega bahača.
 Je pravi bahač, ki se na vse možne načine hvali.

sam. beseda v imenovalniku + glag.
 Bahač naj te nikar ne zmede.

2. ekspresivno, zlasti v besedilih o avtomobilih kar s svojimi lastnostmi izstopa, vzbuja ponos, občudovanje, zadovoljstvo

Takšni bahači morajo imeti pod motornim pokrovom vsaj šest, če ne osem valjev. Slovarske oznake tako odlikavajo naše življenje, razmišljanje, dojemanje prostora in časa iz različnih vidikov. Podobno kot smo si različni ljudje, so si različne tudi besede. Med seboj so vedno v določenem razmerju, saj je jezik sistem in so nekatere rabe povsem predvidene in pričakovane. A hkrati prav z nepredvidenimi rabami in odstopanji navadno dosežemo večje učinke. Zato je koristen razmislek in znanje, kaj vse z besedami lahko sporočamo, dejanska raba pa je vedno rezultat našega besedišča, jezikovnih spretnosti, veščin in tehnik ter okoliščin.

Most čez Zaliv

Simpozijski poklon matice avtorjem tržaških revij za oblikovanje pluralnega prostora

Pod besedno igro, zapisano v naslovu prispevka, je Inštitut Nove revije v sodelovanju s KUD KDO 12. oktobra v prostorih Slovenske matice priredil celodnevni simpozij o nastanku, pomenu in vlogi v naslovu omenjenih revij, ki sta v Trstu začeli izhajati v šestdesetih letih prejšnjega stoletja: *Most* leta 1964, *Zaliv* pa leta 1966.

V uvodu je duša simpozija, Alenka Puhar, pojasnila, da se bo simpozij osredotočal predvsem na revijo *Most*, ki za razliko od revije *Zaliv* ni doživela pozornosti in obravnave, kakršne je bila deležna slednja. Po njenih besedah so v *Mostu* lahko objavljali tudi v komunistični matici tabuizirani ljudje in celo neosebe, kakršni so bili Ruda Jurčec, Rajko Ložar in Alojz Kuhar.

Prostor nam ne omogoča obsežnega poročanja o simpoziju, a so organizatorji napovedali, da bodo prispevki v razširjeni obliki kmalu objavljeni v zborniku. Naslednji odstavki želijo zgolj orisati idejni lok revije *Most* in bralce seznaniti s pomembnimi, a v naši kulturni krajini zastrtimi imeni.

Dva ustvarjalna kroga

Pri *Mostu* in *Zalivu* je šlo za dva ustvarjalna kroga, ki sta odpirala prostor za razmislek o družbenem in kulturnem dogajanju v celotnem slovenskem kulturnem prostoru in skušala delovati povezovalno za vse Slovence. V zadnji številki *Mosta* iz leta 1992, ko mostograditeljstvo še ni bilo kontaminirano s slovensko dnevno politiko, tako beremo: »Cilj, ki si ga je revija zastavila od samega začetka, je bil namreč premoščanje, gradnja mostov, kakor pove že samo njeno ime. Ustanovitelji so izhajali iz izkušnje zevajočih brezen in gluhih ušes, ki so ločevala posameznike in skupine, kar je zaviralo dialog med različnimi stranmi in spodkopavalo temelje demokracije. Osnova demokracije sta namreč prav toleranca in dialog.« Kroga sta med seboj ustvarjalno polemizirala in pripomogla k intelektualni rasti Slovencev.

Na simpoziju so s prispevki sodelovali tudi avtorji, ki so bili med ustanovnimi člani revije *Most*: Lev Detela, Drago Štoka in Vladimir Vremec, ki je skupaj z lani preminulim Alešem Lokarjem tvoril uredniški most revije, saj sta bila vse do zadnje številke leta 1990 edina stalna člana uredniškega odbora. Sodelovali so še Miha Glavan, Lojze Peterle in Feliks Bister (član uredniškega odbora nekdanje koroške revije *Mladje*), od mlajše generacije pa Andrej Lokar, Tomaž Ivešič, Loredana Umek, Ivo Jevnikar in Marjan Frankovič.

Drago Štoka je v kratki genezi revije *Most* navedel vrsto zanimivih imen: »sodelavci prve številke so bili Vinko Beličič, Stanko Janežič, Milena Merlak Detela, Humbert Pribac, Savina Remec, Rafko Dolhar, Florijan Lipuš, Vlasta Polojac, Alojz Rebul, Lev Detela, Mirjam Gregorič, Boris Podrecca (ki se je v *Mostu* podpisoval še Podreka, op. p.), Dra-

go Štoka, Jože Peterlin, Martin Jevnikar in drugi. V drugi številki se je že izkristaliziral celoten uredniški odbor v osebah Leva Detele, Stanka Janežiča, Aleša Lokarja, Vladimirja Vremca in Draga Štoke kot odgovornega urednika.« V tretji številki *Mosta* najdemo znane osebnosti iz vseh treh Slovenij, in sicer, tako Štoka: »Daneta Zajca, Vladimirja Kosa, Igorja Tute, Irene Žerjal Pučnik, Marjana Rožanca, Bogdana Berdona, Primoža Možine, Draga Legiša, beneškega duhovnika Marija Lavrenčiča. V tretji in nadaljnjih številkah, ki so na trg prihajale dokaj redno, najdemo spet nova imena, kot so Karel Vladimir Truhlar, Toussaint Hočevnar in Marjan Rožanc z vse več prispevki, med katerimi je tako po vsebini kot po jasni narodnostno-politični poanti izstopal esej *Nič na Slovenskem*«, zaradi katerega je bil avtor obsojen na pogojno kazen.

Štoka je spomnil, da je proces proti Marjanu Rožancu in posredno tudi proti reviji *Most* imel v Sloveniji in po vsem zamejstvu velik odmev, ki je v zagato spravil takratno slovensko komunistično oblast. Ta si je očitno domišljala, »da bo kar tako v kali zatrla v zamejstvu neznanosko in trmasto voljo živeti v pravi svobodi in resnični demokraciji«.

Medijsko prezrt dogodek

Pričevanje še živih ustanoviteljev *Mosta* je bilo še posebej dragoceno, obenem pa je simpozij v celoti dal tudi dovolj nastavkov za raziskave in debate na teme o bistvu demokratičnosti in razvoju demokratičnih procesov v slovenskem kulturnem prostoru. V prvo številko revije *Most* so namreč zapisali, da je to »nova kulturna revija, ki želi biti moderna, kritična in npravno čista v iskanju osvobajajoče resnice in odgovorov na raznotera vprašanja« ter biti »s klicem po čistosti, humanizmu, duhovnosti, lepoti, dobroti, resnici, celovitosti, značajnosti, veri in ljubezni skromen svetilnik v plemenitejšo, človeka vrednejšo dobo, v kateri ne bomo več odtujeni niti sami sebi niti bližnjemu niti Bogu«.

Simpozij, prirejen v prestolnici, je očitno želel biti tudi poklon matice avtorjem revij za oblikovanje pluralnega prostora, ko je v matični domovini vladalo enoumje. A domala zaman. Žal doma ni bil podprt z medijskim izrazom hvaležnosti, saj so o njem poročali zgolj zamejski mediji. Človek se vpraša, ali srednji slovenski mediji niso ostali na nekem drugem vlakcu. Da v letu 30-letnice slovenske samostojnosti o tem simpoziju ni reportaže vsaj na državni RTV, MMC ali v *Delu*, je, če od podobnih škandalov nismo že brezčutni, nenavadno. In je zgolj simptom, da je bil simpozij še kako aktualen in da je obe reviji in dogajanje, povezano z njima, vredno motriti še naprej.